

روش‌های پژوهش در علوم اجتماعی

نویسندگان: چاوا فرانکفورد، دیوید نجمیاس

مترجمین: دکتر فاضل لاریجانی، رضا فاضلی

ناشر: سروش، ۸۱۵ صفحه

سال نشر: چاپ اول ۱۳۸۱

شادی انشایی

مقدمه:

و در نهایت، نوع پیکربندی و چارچوب اصلی کتاب که شامل انتخاب عناوین و سرفصل‌ها و موضوعات مورد بحث و نحوه ارتباط و تعامل مطالب و روند موضوعات مطرحه در کتاب می‌باشد، جزء بارزترین خصایص این کتاب است که در کنار بیان روان و ریتم آموزشی و مکمل‌های آموزشی مثل پرسش‌ها و مسائل آخر فصل، مجموعه‌ای منحصر به فرد را فراهم آورده است که در این میان نقش ترجمه‌ی شایسته‌ی این اثر را نیز نباید نادیده گرفت.

آشنایی کلی با سرفصل‌ها و عناوین کتاب

در فصل اول بنیان‌های دانش، اهداف پژوهش‌های علمی و فرضیات بنیانی رویکرد علمی بررسی می‌شود. مباحثی نظیر روش‌شناسی، انقلاب‌های علمی و منطق اکتشاف را می‌توان در این فصل سراغ گرفت.

در فصل دوم و سوم بنیان‌های مفهومی و پژوهش تجربی و رابطه‌ی بین نظریه و پژوهش مطرح می‌شود. از جمله موضوعات مطرح شده در این دو فصل عبارتند از: شکل‌گیری مفاهیم، نقش و انواع نظریه‌ها، الگوها، متغیرها و منابع گوناگون برای ارائه‌ی مسائل پژوهشی و ساختن فرضیات.

فصل چهارم اخلاق و مسائل اخلاقی مرتبط به پژوهش در علوم اجتماعی را در بر می‌گیرد. راه‌های تأمین حقوق و صلاح شرکت‌کنندگان در پژوهش و وظایف دانشمندان، رابطه‌ی متقابل دانشمندان با شرکت‌کنندگان و قواعد اخلاقی حرفه‌ای و محرمانه بودن اطلاعات شخصی که اهمیت زیادی در برنامه‌ریزی یک پروژه‌ی پژوهشی دارند، در

روش پژوهش در علوم انسانی به ویژه در علوم اجتماعی به دلیل پیچیدگی روابط و تعاملات انسانی، همچنین چند بعدی بودن مسایل و پدیده‌های اجتماعی، جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. محققین و مؤلفین بسیاری چه در عرصه‌ی جهانی و چه در داخل کشور در این حوزه همت گمارده‌اند که ماحصل آن تألیفات متعدد و روزشماری است که به بازار نشر راه پیدا می‌کند. با این همه، کتاب روش‌های پژوهش در علوم انسانی را همان‌طور که آقای دکتر ساروخانی در مقدمه‌ی مفصل کتاب یادآور می‌شوند، باید کتابی با اقبال جهانی دانست که مورد استفاده‌ی عموم دانشجویان بوده و مرجع بسیاری از تألیفات دیگر در این حوزه قرار گرفته است.

مهم‌ترین ویژگی کتاب را باید جامعیت آن و استغنا بخشیدن به خواننده از پیگیری مطالب عنوان شده در سایر کتب روش تحقیق دانست. این خصیصه حتی در زمینه‌ی مسائلی مثل آمار و بحث SPSS نیز پررنگ است. موضوعی که شاید بحث اصلی کتاب نباشد ولی نویسندگان کتاب با مهارت خاصی به آن پرداخته و انصافاً به خوبی از عهده‌ی آن بر آمده‌اند. دومین ویژگی متمایز کتاب، نقل مثال‌های ملموس و مستند در خلال بحث است که این مهم کمک شایانی به تفهیم مطالب خواهد بود.

طرح مسائلی از SPSS در پایان هر فصل، نکته‌ی دیگری است که جزء مزایای کتاب قلمداد می‌شود و خواننده‌ی مشتاق را وادار به آشنایی با اصول اولیه‌ی SPSS می‌نماید. هر چند که مؤلفین در ضمیمه‌ی کتاب، فصل مبسوطی را به آموزش SPSS اختصاص داده‌اند که خود این امر، حسن دیگری برای این کتاب تلقی می‌گردد.

مقولات مفهومی و انتقال این مقولات مفهومی به طرح‌های رمزگذاری است که تحلیل کمی را میسر می‌سازد. رمز گذاری را سپس با کامپیوتر می‌توان ضبط و پردازش نمود. این فصل مباحث کلیدی رمزگذاری داده‌ها و پردازش خودکار را نیز در بر می‌گیرد.

فصل پانزدهم الی نوزدهم، در گام بعدی فرآیند پژوهش سروکار ما با تحلیل‌های کمی و آماری است. ما به آمار به چشم اعدادی می‌نگریم که می‌توانند داده‌ها را خلاصه، ارزیابی و تحلیل کنند. تمایز بین دو نوع آمارها با عملکردهای مختلف عبارتند از: آمار توصیفی و آمار استنباطی.

آمار توصیفی فرآیندی است که برای نظم بخشیدن، توصیف کردن و خلاصه نمودن داده‌ها به کار می‌رود. آمار، ابزارهایی برای توصیف مجموعه‌هایی از مشاهدات آماری و خلاصه داده‌ها به صورتی قابل فهم در اختیار می‌گذارد. در مقابل آمار استنباطی، این امکان را برای پژوهشگر فراهم می‌آورد تا با تفسیر الگوهای داده‌ها بتواند به تصمیم‌گیری یا استنباط دست یابد. این فرآیند متضمن این نکته است که آیا الگوی مورد انتظار که توسط نظریه و فرضیه‌ها پیشنهاد می‌شود، واقعاً در مشاهدات یافت می‌شود یا خیر؟

با این توضیح فصل پانزدهم به معرفی توزیع‌های یک متغیره توصیفی، اندازه‌گیری گرایش و پراکندگی مرکزی و انواع گوناگون توزیع‌های فراوانی می‌پردازد.

در فصل شانزدهم توزیع و تحلیل دو متغیره، به ویژه شاخص‌های مختلف روابط اسمی، ترتیبی و فاصله‌ای مورد مذاقه واقع می‌گردد. ضمن اینکه بحث مقایسه‌ی این روابط نیز به میان خواهد آمد.

فصل هفدهم متشکل از متون تحلیل داده‌های چند متغیره، فنون آماری کنترل و تفسیر، استنباط‌های علی و تحلیل مسیر است.

در فصل هجدهم روش‌های مقیاس‌بندی و شاخص‌سازی با ارائه‌ی متون رایج در ساختن شاخص‌ها و مقیاس‌ها مورد توجه واقع شده است. و در نهایت فصل نوزدهم به استنباط‌ها اختصاص یافته است. همان‌طور که گفته شد آمارهای استنباطی یا استقرایی، امکان تعمیم فراتر از داده‌های به دست آمده، ارزیابی تفاوت بین گروه‌ها و برآورد مقادیر مجهول را به دست می‌دهد. در این فصل روش‌های استنباط و راهبردهای آزمون فرضیه، سطح معنادار بودن، محدوده‌ی رد و چند آزمون پارامتری و ناپارامتری معناداری بحث می‌شود.

علاوه بر نوزده فصل یاد شده، دو ضمیمه‌ی نسبتاً مفصل نیز به این مجموعه الحاق شده است. ضمیمه‌ی نخست به SPSS و آموزش اولیه‌ی اصول آن پرداخته، هر چند که قبلاً نیز در انتهای هر فصل با طرح مسائلی از SPSS خواننده را به آموزش SPSS ترغیب می‌سازد. ضمیمه‌ی دوم به چگونگی نگارش گزارش پژوهش و مسائل مرتبط با آن می‌پردازد. مطالعه‌ی این کتاب ارزشمند به عموم پژوهشگران و دانشجویان توصیه می‌شود.

این فصل مورد بحث قرار می‌گیرد.

در فصل پنجم و ششم بر طرح پژوهشی تأکید می‌شود. طرح پژوهشی، برنامه‌ای است که پژوهشگر را در طول انجام آن هدایت می‌کند و چارچوب منطقی است که به پژوهشگر اجازه می‌دهد روابط علی بین پدیده‌ها را استنباط و ترسیم نماید و الگویی منطقی برای استنباط روابط علی به دست می‌دهد. در فصل پنجم طرح‌های آزمایشی و در فصل ششم طرح‌های شبه آزمایشی و پیش آزمایشی بررسی شده‌اند.

فصل هفتم متمرکز بر فرآیند اندازه‌گیری است و در مورد چگونگی کمی کردن بحث می‌کند. اندازه‌گیری عبارت است از فرآیند اختصاصی منظم نمادها به مشاهده‌های تجربی. نمادها قادرند مشاهده‌های تجربی را قابل تبدیل به تحلیل‌های کمی نمایند و روابطی را نشان دهند که در حالت طبیعی قابل مشاهده نیست.

نمادهای عددی را می‌توان جمع، ضرب، درصدگیری کرد و به هم ارتباط داد و برای تشریح، تبیین و پیش‌بینی پدیده‌ها از آنها استفاده کرد. مباحث روایی و پایایی به همراه مبحث جدید خطای اندازه‌گیری در این فصل مورد بحث قرار می‌گیرد.

فصل هشتم، این فصل به مباحث اساسی نظریه‌ی نمونه‌گیری، شیوه‌های انتخاب نمونه‌ای برانده‌ی حجم نمونه و طرح‌های نمونه‌ای می‌پردازد. طبیعی است که تعمیم، مرحله‌ای اساسی در فرآیند پژوهش است. تعمیم نمی‌تواند براساس همه‌ی افراد یا مواردی باشد که با مسئله‌ی پژوهشی مشخص شده، بلکه براساس تعداد کمی از موارد انجام می‌شود و همین موضوع است که بر اهمیت نمونه‌گیری می‌افزاید.

فصل نهم تا سیزدهم، این پنج فصل شامل مراحل جمع‌آوری داده‌ها می‌گردد. در این مرحله، مشاهده‌های تجربی انجام و ضبط می‌شود. داده‌ها را می‌توان با روش‌های مختلف جمع‌آوری کرد که عبارتند از: مشاهده‌ی منظم، مشاهده‌ی غیرمنظم، مصاحبه‌های فردی، سوابق عمومی یا اختصاصی؛ به صورت خاص فصل نهم روش‌های مشاهده‌ای را مورد تأکید قرار می‌دهد؛ فصل دهم با عنوان پژوهش پیمایشی مزایا و معایب پرسشنامه و مصاحبه را مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد؛ فصل یازدهم با نام طرح و ساختار پژوهش به نحوه‌ی طراحی پرسش‌ها و تقسیم‌بندی انواع پرسش‌ها می‌پردازد؛ فصل دوازدهم به پژوهش کیفی اختصاص یافته است؛ مشاهده همراه با مشارکت و تجزیه و تحلیل اولیه‌ی داده‌ها، عناوین اصلی این فصل را به خود اختصاص داده‌اند و در نهایت فصل سیزدهم به چگونگی تحلیل داده‌های ثانویه پرداخته است.

فصل چهاردهم، تازه‌ترین فنون ساختن دفترچه‌ی کدگذاری، طرح‌ها و ابزارهای کدگذاری، شیوه‌های آماده‌سازی داده‌ها برای پردازش کامپیوتری و کاربرد کامپیوتر در پژوهش علوم اجتماعی و اتصال به شبکه‌های ارتباطی در این فصل ارائه می‌شود.

عمل پردازش شامل تبدیل داده‌های جمع‌آوری شده به نظامی از